

С. 641; 31. Peška Z. Národní menšiny a Československo. – Bratislava, 1932. – 233 s. – S. 215; 32. Кремпа И. За интернациональное единство революционного рабочего движения Чехословакии. – М, 1979.–С. 83–84; 33. Нариси історії Закарпаття. ... – С. 141 - 142; 34. Krempa I. Připoení Zakarpatské Ukrajiny k Československu. // Československý časopis historicky. – Ročník 26. 1978. - Číslo 5. - S. 736; 35. Віднянський С. Закарпаття у складі Чехословацької республіки: формування державних структур і громадсько-політичне життя в краї у 20-х – першій половині 30-х років ХХ ст. // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки. Міжвідомчий збірник наукових праць. Випуск 6. – К., 2000. – С. 299; Пруниця С.Ю. Червоний сенатор. – Ужгород, 1984. – С. 41; 36. Národní archiv, Praha. Fond Předsednictvo ministerske rady. – Karton 133.–Složka 243; Archiv Ústavu T.G.Masaryka.–Fond T.G.Masaryk.–R.–Krabice číslo 401.–Složka 5. Podkarpatská Rus; 37. Archiv Ústavu T.G.Masaryka.–Fond T.G.Masaryk.–R.–Krabice číslo 401.–Složka 5. Podkarpatská Rus; 38. Peroutka F. Budování státu. III – IV (1920-1922)– Praha, 2003. – S. 464; 39. Ванат. І. Нариси новітньої історії українців Східної Словаччини...– С. 128 – 129; 40. Krempa I. Připoení Zakarpatské Ukrajiny k Československu. // Československý časopis historicky. – Ročník 26. 1978. - Číslo 5. - S. 735; 41. Žatkovič G.I. Otkrytie–expozé Dr. G.I.Žatkoviča, byvšoho gubernatora Podkarpatskoj Rusi o Podkarpatskoj Rusi.–Homestead, 1921.– S. 25; 42. Krempa I. Připoení Zakarpatské Ukrajiny k Československu. // Československý časopis historicky. – Ročník 26. 1978. - Číslo 5. - S. 734; 43. Žatkovič G.I. Otkrytie–expozé Dr. G.I.Žatkoviča, byvšoho gubernatora Podkarpatskoj Rusi o Podkarpatskoj Rusi.–Homestead, 1921.– S. 25; Archiv Ústavu– Fond. T.G.Masaryk – R.– Krabice číslo 401. – Signatura 4. Podkarpatská Rus. 1921 / 1; 44. Pop I. Dějiny Podkarpatské Rusi v datech. – Praha, 2005. – S. 316; 45. Archiv Ústavu– Fond. T.G.Masaryk – R.– Krabice číslo 401. – Signatura 4. Podkarpatská Rus. 1921 / 1; 46. Žatkovič G.I. Otkrytie–expozé Dr. G.I.Žatkoviča, byvšoho gubernatora Podkarpatskoj Rusi o Podkarpatskoj Rusi.–Homestead, 1921.– S. 25. ; 47. Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси.–Ужгород, 2001.–С. 172–173; Стерчо П. Карпато–Українська держава. До історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919–1939 роках.–Львів, 1994.–С. 19.

О.П. Прищепя

Г. КОСМІАДІ ТА КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ РІВНОГО ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1920 РР.

Події минулого, ХХ століття, продовжують знаходити відгомін у нашому сьогоденні. Цілком зрозуміло, щороблячи виважені кроки на шляху до реальної незалежності Української держави, варто спиратися на історичний досвід. Особливо тоді, коли йдеться про переломні періоди нашого минулого – насамперед революційні потрясіння, воєнні лихоліття.

Одним із таких періодів є Українська національно-демократична революція 1917-1920 рр. Як відомо, вона супроводжувалася не лише руйнівними політичними конфліктами її учасників, а й наповнювалася особливим змістом культурно-освітнього життя, до якого були причетні широкі маси населення.

Метою даної наукової розвідки є спроба аналізу освітньо-культурного середовища Рівного доби Української національно-демократичної революції 1917-1920 рр. крізь призму діяльності Георгія Косміаді, відомого в 20-30-х рр. ХХ ст. художника, митця-артиста, вчителя малювання навчальних закладів міста.

Джерельною базою дослідження слугували насамперед особиста колекція документів Г.Косміаді та художніх робіт його учнів, яку в 1992 р. до Рівненського краєзнавчого музею передала дочка художника – Надія Косміаді. Окрім того, були використані збірки документів державних установ та навчальних закладів, які діяли в місті у 1917-22 рр., що зберігаються у державному архіві Рівненської області.

Зауважимо, що колекція Г. Косміаді (насамперед її документальна частина) частково вже аналізувалася на сторінках місцевих періодичних видань та досліджень з історії Рівного і оприлюднювалася на науково-практичних конференціях¹. Окрім того, значна частина колекції неодноразово виставлялася в стінах Рівненського обласного краєзнавчого музею. Істотна частина збірки Г.Косміаді представлена в сучасній музейній експозиції, присвяченій історії Рівного. Однак ще раз переконаєшся в потребі її поглибленого вивчення, особливо, коли йдеться про такий складний період історії, як події 1917-20 рр.

Познайомитися з волинською землею Г.Косміаді довелося у 1916 р., в розпал Першої світової війни. На той час тридцятилітнього уродженця Кавказу, який з 1905 р. проживав у Москві, мобілізували на фронт. Оскільки Георгій був людиною суто цивільною, а до того ж творчою (навчався живопису у відомих художників Серова і Хрушова – хранителів Третяковської галереї в Москві, працював помічником міського архітектора і наглядав за ремонтом і будівництвом міських споруд)², його направили в санітарно-технічний відділ Комітету Південно-Західного фронту

Всеросійського союзу міст³. Обіймаючи посаду начальника 6 Волинського санітарно-технічного загону, за спогадами доньки – Надії Георгіївни, керував ремонтними роботами з відновлення мостів та інших шляхів сполучень. «За отлично-усердную службу и труды, понесенные во время военных действий», як зазначалося в наказі по війську 5 армії Південно-Західного фронту від 11 січня 1916 р., він був нагороджений орденом Св. Станіслава 3 ступеня⁴.

Комітет Південно-Західного фронту Всеросійського союзу міст вважався неурядовою добровільною організацією, що ставила за мету допомогу населенню, яке постраждало під час війни і стало її жертвами. Саме там набували досвіду громадської діяльності представники чисельної інтелігенції, поміж якою значними впливами користувалися насамперед вихідці із Східної України. За твердженням сучасного історика Я.Грицака, після того, як її головою став волинський поміщик і український діяч барон Федір Штейнгель, вона практично повністю опинилася в українських руках. «В установах Комітету знайшли собі роботу сотні й тисячі українських лікарів, інженерів, студентів, для багатьох із них це була перша практика громадсько-організаційної роботи»⁵.

Життєвою школою толерантності, тісної співпраці із представниками насамперед української інтелігенції стала для Г.Косміаді робота у вищезгаданому комітеті. Та й ближче знайомство з Волиню як поліетнічним регіоном, де впродовж багатьох віків проживали представники різних національностей, спонукало до пошуку взаєморозуміння і культурного взаємозбагачення.

В офіційному посвідченні від 22 липня 1925 р., виданому Г.Косміаді магістратом Рівного, зазначалося, що його власник «постійно мешкає в місті з 1916 р.»⁶, однак поки що не як суто цивільна людина, а як керівник одного з підрозділів вищезгаданого Комітету. В іншому офіційному документі, завіреному печаткою Всеросійського союзу міст і виданому у Києві 22 серпня 1916 р., висловлювалося побажання до всіх установ Союзу і військових властей сприяти в діяльності Г.Косміаді⁷. Ймовірно, таку допомогу міг надавати Рівненський комітет Всеросійського союзу міст допомоги хворим і пораненим воїнам, який розгорнув свою діяльність ще з 1915 р. У його складі були люди відомі в Рівному, насамперед гласні міської Думи – Л. Стефанович, М. Сегал, С. Реймунд, П. Гальперсон⁸.

Отож революційні події 1917 р. застали Г.Косміаді в Рівному – провінційному повітовому місті Волинської губернії, з яким він уже встиг ознайомитися. Рівне на той час перебувало в прифронтовій смузі ведення бойових дій. Тут розміщувалися чисельні війська російської армії, штаби військових частин і з'єднань Південно-Західного фронту, зокрема, Особливої Армії. Як і повсюди на теренах колишньої царської Росії, у Рівному весною 1917 р. шуміли людські натовпи на міських вулицях, базарній площі, у військових частинах. Обговорювали й давали оцінку різним політичним подіям, починаючи від зречення російського царя від престолу, і приходу до влади Тимчасового уряду, і, включаючи перебіг політичних подій у Києві, де була проголошена Українська Центральна Рада. Відзначимо, що серед солдатів – українців Рівненського гарнізону, а також у поновленому складі повітового земства було чимало її прихильників.

Разом із політичним активізується і культурне життя Рівного, продовжуючи розвиватися в рамках окремих етнічних громад. Так польське населення Рівного гуртувалося навколо відомої на Волині ще з 1905 р. своєю культурно-освітньою та добровільною діяльністю Польської Мацежі Шкільної, українська – навколо «Просвіти», створеної в 1917 р. Активною залишалася й російська громада міста, хоча не почувала себе ще національною меншиною і тому ще не мала окремих культурницько-благодійних осередків. Наголосимо, що Г.Косміаді, родовід якого сягав грецького коріння, відчував свою спорідненість насамперед із російською культурою.

Улітку 1917 р. у місті жваво обговорювали пропозицію створити публічну бібліотеку ім. В.Г.Короленка, відомого російського і українського письменника, який у 1867-1871 рр. проживав із родиною і навчався в Рівному в місцевій реальній гімназії (училищі). Потреба в такому закладі культури, доступному для широкого загалу, відчувалася давно. Передусім, переймалася цим місцева російська інтелігенція, чиновництво, учнівська молодь.

Наголосимо, що бібліотечні заклади в повітових містах, а також у містечках Волинської губернії почали поширюватися ще наприкінці XIX – на початку XX ст. Їхніми засновниками були як приватні особи, так і громадські організації. Так, на початку XX ст. до цієї роботи активно залучалися товариства тверезості. Вони почали організовувати бібліотеки при народних чайних. Окремі книгозбірні в цей час існували при благородних і громадських зібраннях, церковних братствах. Зокрема, на власні кошти Управління Південно-Західних залізниць утримувало декілька бібліотек⁹. Однак користування ними було переважно платним, що не дозволяло розширити коло читачів із незаможних верств населення.

Як відомо, у Рівному напередодні війни існували окремі книгозбірні як приватні (Ш. Клячка, І. Рудковського), так громадські (при народній чайній, благородному та громадському зібраннях)¹⁰. Однією з найкращих з-поміж середніх навчальних закладів Київського навчального округу була і фундаментальна бібліотека Рівненського реального училища, яка комплектувалася навчальною, а також художньою та публіцистичною літературою. Щоправда, можливості користування нею були обмежені лише учнями цього навчального закладу та їхніми наставниками¹¹.

Отже, потреба в доступній для широкого загалу міській бібліотеці була актуальною. У серпні 1917 р. Рівненська міська дума скликає нараду представників громадськості, на якій розглядалося «бібліотечне питання». Так у журналі Рівненського з'їзду мирових суддів від 7 серпня 1917 р. зафіксована інформація про відправлення представника цієї установи «на нараду стосовно створення в м. Ровно громадської бібліотеки ім. В.Г.Короленка» і про ухвалу «вирішити представником мирового суддю Б.Н.Лалоша»¹².

Створення книгозбірні насамперед потребувало коштів на закупівлю літератури та відповідного для її зберігання обладнання. І до цієї справи долучилося чимало мешканців Рівного. Так, згідно з фінансово-звітною документацією Рівненської міської управи 2 жовтня 1917 р. від студентів, які проживали в Рівному, нею було отримано 1479 рублів на обладнання бібліотеки¹³.

Збір коштів продовжувався і в 1918 р. в період діяльності у Рівному місцевих органів влади УНР, які підпорядковувалися Центральній Раді, а з початком травня – органів влади Української держави, проголошеної гетьманом П.Скоропадським. На той час більшість військових, які перебували в Рівному, стихійно демобілізувалися, а такі організації як Всеросійський союз міст, у складі якої був Г.Косміаді, були ліквідовані. Так вдалося розшукати архівні дані про те, що в Рівному у травні 1918 р. працювала ліквідаційна комісія при управлінні Рівненського повітового коменданта, яка приймала майно Комітету Південно-Західного фронту Всеросійського земського союзу¹⁴. Найбільш імовірно, що саме ця ліквідаційна комісія приймала також майно й організацій Всеросійського союзу міст.

Отже, можна стверджувати, що весною 1918 р. перед Г.Косміаді постало питання про те, як улаштувати своє подальше життя. Про повернення до Москви, де залишалася його дружина, в умовах політичної нестабільності та національного протистояння не могло бути й мови. І Г.Косміаді залишається в Рівному, де з головою поринає в культурно-освітнє життя, шукаючи в ньому, як творча людина, свою окрему нішу. Наразі влітку 1918 р. він розробляє програму проведення благодійних художніх вечорів і ставить за мету зібрати кошти на підтримку діяльності Рівненської міської бібліотеки ім. В.Г.Короленка. Усього таких вечорів відбулося два. Перший під назвою «Вечер радости» – 17 липня 1918р.¹⁵, а другий – «Вечер грусти» – 10 серпня 1918 р.¹⁶. Документальні матеріали колекції Г.Косміаді зі збірки Рівненського обласного краєзнавчого музею засвідчують, що митець мав потужний творчий потенціал. Так Г.Косміаді не лише розробив програму культурних заходів, а й власноруч оформив афіші вечорів і як читець-декламатор безпосередньо брав участь у концертній частині.

Взірцем проведення подібних заходів слугували програми художніх вечорів «Песни души», які напередодні війни організувала в Москві художня студія «Сад слова», членом якої був Г.Косміаді. На рівненських вечорах звучала класична музика Гуно, Баха, Гріга, Шопена, Чайковського. Під її акомпанемент декламували уривки з художніх творів В. Короленка, К. Бальмонта. І все це – у виконанні непрофесійних акторів – переважно представників місцевої інтелігенції, учнів та вчителів навчальних закладів міста.

Серед музичних інструментів у концертній програмі, окрім рояля, скрипки, віолончелі, звучав ще й орган. На нашу думку, урочистості й поважності таким вечорам надавала насамперед органна музика. У Рівному було лише єдине місце, де можна було послухати органну музику поза стінами римо-католицьких храмів – це в старому замку князів Любомирських, що на вулиці Замковій. З 1917 р. його приміщення для культурно-освітніх потреб використовувала Польська Маєж Шкільна, допоки в середині 20-х років не звела власне приміщення на вулиці Пілсудського (сучасна вул. В.Чорновола)¹⁷. Тоді ж, у 1917 р., палац накрыли новим дахом. Саме тут і відбувалися в 1918 р. художні вечори, організовані Г.Косміаді.

Отже, Г.Косміаді зумів знайти контакти й налагодити організаційні питання проведення заходів із представниками польської громади Рівного, що переконує в неабияких його організаторських здібностях. Та все ж подібна діяльність давала поживу насамперед «для душі». Однак потрібно було знайти постійне місце роботи, яке б дозволило заробляти засоби для існування. Саме тому ще в березні 1918 р. він влаштовується на роботу вчителем малювання, креслення і

каліграфії до Рівненського восьмикласного комерційного училища товариства розповсюдження комерційної освіти в Рівному та повіті¹⁸. Так почалася його багаторічна педагогічна діяльність на Волині, яка тривала аж до 1940 р. І в переліку навчальних закладів Рівного, де працював Г. Косміаді, комерційне училище займає почесне перше місце. Саме тут випробовував себе на педагогічній ниві Г.Косміаді як класний керівник. Довелося один навчальний рік (1919-20 рр.) викладати курс товарознавства.

У 1917-21 рр. перед навчальними закладами Рівного постали нелегкі випробування. І перед тими, які уже мали давні традиції (реальне училище, жіноча гімназія), і перед такими, як комерційне училище, дозвіл на відкриття якого міська громада добивалася від царської влади ще з 1907 р.¹⁹, і, нарешті, напередодні Першої світової війни його таки відкрили. А що вже говорити про ті, які були засновані саме в цей час (польська приватна гімназія – пізніше польська державна ім. Т.Костюшка, природничо-математична гімназія (як одна з єврейських навчальних закладів), семикласна українська школа, що на Волі тощо)!

Головні труднощі зводилися до відстоювання права власності на навчальні приміщення, збереження викладацького складу, наповнюваності учнівських колективів. І це в умовах швидкоплинної зміни політичної влади в місті. Наведемо приклад. Розпорядженням Міністерства народної освіти і мистецтв УНР доби Директорії від 23 січня 1919 р., яке було розіслане у всі навчальні заклади Київської шкільної округи, звільнялися з посад урядовці (у тому числі й учителі), призначені на службу за часів гетьманату. А оскільки професійних кадрів не вистачало, то всім, хто бажав працювати, потрібно було знову подавати заяви²⁰.

Проте найбільш загрозливі попередження і розпорядження оприлюднювали і втілювали в життя більшовики під час свого тимчасового перебування в Рівному весною і влітку 1919 р., і в липні-вересні 1920 р. Так у наказі № 112 Рівненського повітового військового комісара від 31 червня 1919 р. зазначалося: «Предлагаю всем гражданским учреждениям г. Ровно и Ровенского уезда распорядиться оставлением на занимаемых должностях не более 2% б. офицеров, военных чиновников и войсковых писарей из всего числа штатного состава учреждений». Викладачам навчальних закладів загрожувала й примусова мобілізація до радянського війська. Не випадково наказом № 1 Рівненського повітового відділу народної освіти від 2 серпня 1920 р. за підписом голови ревкому Мустафіна всі шкільні й культпрацівники (працівники мистецтва, приватні викладачі, лектори та ін.) зобов'язувалися з'явитися у відділ народної освіти (приміщення реального училища) для реєстрації²¹.

У таких умовах учительська платня ледь дозволяла задовольнити найнеобхідніші потреби. Так «Робітнича газета» – орган Української соціал-демократичної робітничої партії від 25 квітня 1919 р., яка за часів Директорії виходила в Рівному, повідомляла: «Дорожнеча сучасного життя причинялась до того, що оплата вчительської праці стала незвичайно малою у порівнянні з утриманням урядовців інших інституцій. Так учителі середніх шкіл та починаючі професори одержують платню помічників діловодів центральних установ»²².

Разом з усією вчительською когортою міста долав житейські негаразди й Г. Косміаді. Відволікала від повсякденних проблем і сповнювала надіями на краще майбутнє позашкільна робота з учнями, насамперед у створеному в 1918 р. при Рівненському комерційному училищі естетичному гуртку. Естетика як наука про прекрасне, мистецтво, загальні закони художньої творчості пронизувала всю педагогічну діяльність митця. Сприяти поширенню і розвитку естетичних засад поміж учнями мав спеціально створений гурток.

Розроблений Г.Косміаді статут гуртка фіксував його багатогранні напрямки діяльності: організацію бібліотеки, проведення конкурсів художнього читання і на кращий художній плакат, художніх вечорів на етико-естетичні теми, художніх спектаклів тощо. Упродовж чотирьох років його діяльності (1918-1922 рр.) гуртківці влаштовували навесні виставки картин, малюнків, художніх килимів, рідкісних монет, на яких разом із учнями виставляв свої роботи й Г. Косміаді. Випускали члени гуртка й рукописний журнал «Эстетический вестник». Виставлені роботи могли оглянути всі бажаючі. Художні декорації до вистав - так звані килими, виготовляли також за ескізами й малюнками дітей. Координував гурток комерційного училища естетично-виховну роботу і в діючому до 1921 р. Рівненському реальному училищі, і в державній (панствовій) гімназії ім. Т. Костюшка, проводячи спільні заходи, зокрема, виставки художніх робіт, творчі вечори тощо²³.

Зазначимо, що специфіка Рівненського комерційного училища, як закладу професійної освіти, скеровувала педагогічну діяльність Г.Косміаді на ознайомлення учнів із прикладним декоративним

.....
мистецтвом. Цьому напрямку дитячої творчості він приділяв особливу увагу і в подальшій своїй педагогічній діяльності²⁴.

Отже, діяльність Г.Косміади в Рівному у 1917-20 рр. переконливо свідчить, що в роки найтяжчих революційних потрясінь у культурно-освітньому процесі цього волинського міста були задіяні широкі верстви населення, зокрема, місцева інтелігенція, учнівська молодь, а також емігрантські кола, до яких належала ця талановита людина. Населення міста, що складалося з багатьох етнічних та культурних спільнот, переважно демонструвало соціальну та культурну злагожденість.

Невдовзі до Рівного було дозволено приїхати дружині Г. Косміади. Поступово життя входило в мирне русло. У сім'ї Г.Косміади, як і повсюди на Волині, розпочався новий період історії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Прищеп О. Георгій Косміади – митець і вчитель // Сім днів. -1995. -17-24 жовтня; Прищеп О. Архів вчителя Г.Косміади як наукове джерело по вивченню історії Рівного і Волині 20-30-х рр. XX ст. // Волинський музей. Історія і сучасність Тези та матеріали І науково-практичної конференції, присвяченої 65-річчю Волинського краєзнавчого музею. – Луцьк: Ініціал, 1997. – С. 30-31; 2. Рівненський обласний краєзнавчий музей (далі – РОКМ). – Інв. № 14707/31 доп; 3. РОКМ. – Інв. № 13999/21 доп; 4. РОКМ. – Інв. № 14707/33 доп; 5. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX –XX століття. – К.: Генеза, 1997. – С. 106; 6. РОКМ. – Інв. № КН. 20030/365; 7. РОКМ. – Інв. № 13999/21 доп; 8. Державний архів Рівненської області (далі – ДАРО). – Ф. 165. – Оп. 1. – Спр. 28. – Арк. 1 зв., 2; 9. Прищеп О. Освітньо-культурне середовище міст Волині другої половини XIX – початку XX ст. крізь призму реформ 60-70-х рр. у царській Росії // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Зб. статей. – Чернівці: Рута. –Т. 10-11. – С. 162-172; 10. Памятная книжка Волынской губернии на 1914 год. – Житомир: Изд. губерн. статист. комитета, 1916. – С. 216; 11. Отчет попечителя Киевского учебного округа о состоянии реальных училищ за 1911 год // Отчет попечителя Киевского учебного округа о состоянии учебных заведений округа за 1911 год. – К., 1912. – С. 7; 12. ДАРО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 138. – Арк. 84; 13. ДАРО. – Ф. 165. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 1; 14. ДАРО. – Ф. 630. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 3; 15. РОКМ. – Інв. № КН. 20030/355; 16. РОКМ. – Інв. № 13999/10 доп; 17. Hoffman J. Przewodnik po Wolyniu. – Warszawa, 1938; 18. РОКМ. – Інв. № 13993 доп; 19. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Ф. 442. – Оп. 660. – Спр. 61. – Арк. 12; 20. ДАРО. – Ф. 215. – Оп. 2. – Спр. 48. – Арк. 26; 21. ДАРО. – Ф. 215. – Оп. 2. – Спр. 48. – Арк. 58, 141; 22. Робітничая газета. – 1919. – 25 квітня. - № 96; 23. РОКМ. - Інв. № КН. 20030/3; Інв. № КН. 20030/2; 24. РОКМ. - Інв. № 14707 доп.

Н.А. Сорочан

КОМІСАРИ НАРОДНОЇ ОСВІТИ В СИСТЕМІ ШКІЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В УНР ЗА ДОБИ ДИРЕКТОРІЇ (ГРУДЕНЬ 1918 Р. – ЛИСТОПАД 1920 Р.)

У складних умовах військово-політичної діяльності Директорії особливого значення набула проблема управління освітою і культурою на місцях. У зв'язку з постійними змінами території перебування Міністерства народної освіти і мистецтв посилилася роль місцевих органів управління освітою, на чолі яких були губернські та повітові комісари освіти. Вони опікувалися проблемами збереження української школи, забезпечення державного утримання вчителів, продовження справи українізації освіти.

Пошуки нових шляхів реформування місцевого апарату управління освітою на сучасному етапі та співзвучність деяких аспектів його діяльності проблемам зазначеного періоду значно посилює актуальність теми дослідження.

Водночас проблема діяльності комісарів освіти в шкільному управлінні за доби Директорії не була предметом спеціального дослідження. Окремих аспектів поставленої проблеми торкалися С. Постернак¹ та С. Сірополко². У працях сучасних українських істориків А. Пижики³ та Ю. Телячого⁴ побіжно розглядаються деякі напрями діяльності комісарів освіти досліджуваного періоду.

Поза увагою дослідників залишилися такі проблеми, як кадровий склад, основні функції та сфери діяльності губернських і повітових комісарів освіти за доби Директорії. Дослідження цих питань є метою даної статті.

Посади губернських і повітових комісарів народної освіти були запроваджені за часів Центральної ради, 27 червня 1917 року. Комісари освіти були представниками Міністерства народної освіти і мистецтв, основне завдання яких полягало у відродженні національної освіти і культури. Після скасування шкільних округ на території України законом Центральної ради від 28 грудня 1917 року керівництво їхніми справами було тимчасово передано комісаріатам у справах шкільних округ – Київському, Одеському і Харківському. Інститут комісарів народної освіти продовжував